

Znáte naše nářečí?

Ve škole jsme od malička vedeni ke **spisovné češtině**; o její podobě nás učitelé zasvěceně poučí v hodinách českého jazyka, stejně tak je zpravidla vyžadováno mluvit spisovně i v jiných předmětech. Jenomže ihned se zazvoněním zvonku oznamujícího konec vyučování změním svůj jazykový kód a přejdeme k jinému způsobu vyjadřování – k **češtině nespisovné**. Náš rodný jazyk totiž netvoří sourodý celek, což je ostatně přirozené pro všechny živé jazyky. Ty se navíc neustále mění, přičemž mluvený jazyk změnám podléhá snadněji než ten psaný, v tomto směru značně konzervativní. Zamysleli jste se ale někdy nad tím, jakou češtinou vlastně mluvíte?

Různou. Čeština je totiž tvořena několika vrstvami, chcete-li **varietami**, které používáme v závislosti na konkrétní komunikační situaci. Když se bavíte s kamarády, vybíráte si jiné jazykové prvky, než když odpovídáte na dotazy při zkoušení před tabulí nebo když rozmlouváte se svými rodiči doma. V rámci národního jazyka lze vydělit tzv. **jazykové útvary** (zjednodušeně sem patří spisovná čeština, hovorová čeština, obecná čeština, nářečí) a **poloútvary** (slang, profesní mluva, argot). Slyšeli jste už někdy tyto termíny?

Mapa: Nářeční skupiny českého národního jazyka

Podívejme se blíže na ona **nářečí** neboli **dialekty**. Většinou se takto označují tradiční teritoriální nářečí, tj. takový útvar národního jazyka, který je vymezen územně, lokálně. Nářečí českého jazyka rozdělujeme do čtyř základních skupin (viz mapa), a to na základě vývoje staročeských hlásek *y* a *ú*:

1. nářečí česká v užším smyslu (*y* se změnilo v *ej*, *ú* v *ou*, např. *mlejn*, *mouka*),
2. nářečí středomoravská (ve starých pracích nazývaná jako hanácká; *ej* přešlo v *é*, *ou* v *ó*, např. *mlén*, *móka*),
3. nářečí východomoravská (dříve nazývaná moravskoslovenská; původní hlásky *y*, *ú* tu zůstaly zachovány, např. *mlýn*, *múka*),
4. nářečí slezská (dříve lašská; samohlásky zůstaly zachovány, avšak došlo u nich ke ztrátě vokalické délky, např. *młyn*, *muka*).

Nastíněné dělení je značně zjednodušené – v daných nářečních skupinách lze vydělit specifické podskupiny a nářeční typy s odlišným průběhem zmíněných hláskových procesů. Zájemce odkazujeme např. na příslušná hesla zpracovaná v *Novém encyklopedickém slovníku češtiny* (<https://www.czechency.org/>).

1. V Čechách o štíhlé dívce řekneme, že je **hubená**, na Moravě, že je ...
2. V Čechách si dají k obědu **knedlík**, na Moravě pak ...
3. V Čechách nám leccos může **překážet**, na Moravě ...
4. Na Moravě přijdeme někam **pozdě**, v Čechách ...
5. Na Valašsku **borůvkám** říkají též ...
6. Co je to **kchél**?
7. Na střední Moravě používají místo výrazu **švestka** častěji výraz ...
8. Na Moravě si k snídani dají **žemličku**, v Čechách ...
9. Na Moravě slouží k přikrývání hrnce při vaření **křidla**, v Čechách ...
10. V severní polovině Čech chodí hospodáři dobytek **krmit**, na severní Moravě ...
11. Na Valašsku se **chlapci** též říká ...
12. Jiný výraz pro **vesnici** je ...
13. K nabírání polévky slouží na Moravě ...

Tajenka: dialektologie

Řešení: 1. chudá, 2. šišku, 3. zavazet, 4. dlouho, 5. hařery, 6. kapusta, 7. kadlátka, 8. housku, 9. poklička, 10. poklizec, 11. ogar, 12. dědina, 13. šufanek

Připravily: Hana Konečná – Marta Šimečková, Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.